

М. П. Тищенко,
професор УАМ

Архітектура як мистецтво

Небачений розквіт архітектури за доби високої класики античної Греції був свідченням значного рівня її теоретичних знань. Традиційним доказом того вважається трактат "Десять книг про архітектуру", що належить римському архітектору часів Юлія Цезаря М. Вітрувію. Викладену Вітрувієм у першій книзі архітектурну естетику багато вчених-дослідників пов'язували з іменем Посідонія — грецького вченого II-I ст. до н. е. І дійсно, Вітрувій не лише наводить грецькі позначення шести основних архітектурних категорій — лад, розміщення, свритмія, сумірність, благопристойність, економія, — але й користується іншими грецькими художньо-науковими термінами.

Визначивши архітектуру як єдність доцільності, міцності та краси, Вітрувій назвав її будівельним мистецтвом, але не пояснив, якими засобами і за яких умов конструктивні форми стають художніми. Натомість він детально повідомив, що будівництву передував ґрунтовно розроблений проект (ординація), який мав план (диспозицію), горизонтальні проєкції (іхнографію), фасадні зображення (ортографію), перспективне зображення (сценографію). Архітектор наводить також і пояснення засобів художньої виразності: свритмія (гармонія) — привабливість зовнішнього вигляду; симетрія (сумірність) — гармонічний поділ цілого та його частин; аналогія — пропорційність, від якої походить сумірність.

Тому не в "будівельному мистецтві", а саме в проєктуванні виникли і удосконалювалися засоби художньої виразності, які формували архітектуру як мистецтво. Проєкт — передбачення — являє собою сукупність всіх вимог до майбутньої будови: як ідеальне художньо-графічне зображення він є проявом духовної сфери діяльності, як архітектурне начало для будування (матеріалізації) — неодмінною потребою і настановою для виконавців, тобто приматом у послідовності процесів створення архітектури.

Слід нагадати, що зодчий минулого був від Природи енциклопедично обдарованою особою, носієм і генератором творчих ідей, видатним художником, інженером-конструктором і керівником будівництва. А його творча майстерня була осередком, навколо якого ґуртувались найкращі творчі сили, і школою для обдарованої молоді.

Останнім і найзначнішим сплеском енциклопедизму в художній творчості було Відродження, особливо в Італії, де мало не кожен другий митець однаково володів пластичними мистецтвами, що ними традиційно вважалися живопис, скульптура та архітектура.

Промисловий переворот (кін. XVIII - поч. XIX ст.) викликав у галузі архітектури значні зміни. Бурхливе вторгнення в будівництво металу, залізобетону, скла рішуче вплинули на засоби композиції. Ідеї раціоналізму ставили під сумнів архітектуру як мистецтво, але багато хто з провідних митців но-

вої архітектури те заперечував. Зокрема, Ле Корбуз'є стверджував, що архітектура є мистецтвом в його найвищому прояві; шляхом особливих хвилюючих співвідношень вона досягає платоновської величі, математичного порядку, умоглядності, гармонії...

Наш факультет, як перша вища архітектурна школа в Україні, заснований по закінченні першої сві-

тової війни в 1918 році у складі УАМ. Протягом свого існування, попри багаторазові спроби закриття, він був послідовним носієм та сівачем прогресивних загальнолюдських фахових знань в галузі архітектури і сьогодні у повному розквіті своїх творчих сил упевнено прямує назустріч майбутньому Відродженню.

Ю. С. Асєєв,

професор кафедри теорії, історії архітектури та синтезу мистецтв
УАМ, доктор архітектури

Історія архітектури і професійна свідомість архітектора

Вивчення історії архітектури є одним з головних напрямків архітектурної освіти. Без знання комплексу здобутків людства в галузі архітектурної творчості не можна професійно вирішити проблеми сучасності. Розв'язуючи їх, архітектор творить для майбутнього, а це можливо лише тоді, коли він опанував закономірність розвитку світової архітектури.

Архітекторові важливо знати й закономірності формування рис архітектурного стилю, тобто сталої єдності типологічних, конструктивних і художніх рис (тріади Вітрувія — корисність, міцність та краса), притаманних кожній історичній добі, періоду, країні, народу. Типологічні чинники визначають потреби сучасності, технічні — розвитку продуктивних сил, художні — стабільні риси розвитку культури й традиції народної архітектури та мистецтва. Стабільні риси стилю вводять його до світового архітектурного процесу, традиції виз-

начають національні риси архітектури того чи іншого народу.

У розвитку архітектурного стилю розрізняють початковий період (архаїка), період розвитку (класика) та період згасання (в античній архітектурі — еллінізм). Новий архітектурний стиль, як правило, негативно ставиться до набутих попереднього і часто, борючись зі стилем вчорашнього дня, солідаризується з позавчорашнім. Наприклад, в наші дні представники постмодернізму вважають негативними явищами такі історичні стилі, як готика, бароко, еkleктизм тощо, забуваючи при цьому, що кожний з них має і певні досягнення, і певні недоліки. Але всі ці періоди були історично закономірними.

Розвиткові світового архітектурного процесу притаманна цікава закономірність, за якою "графічний стиль", як правило, чергується зі стилем "живописним".

В історії архітектури важливо простежити, яким чином у певні періоди архітектори успадковували художні традиції і в одних випадках вони зверталися до стилів, де найбільш яскраво відтворювалися національні риси (наприклад у творчості Д.Дяченка, який дотримувався стилю українського бароко); в інших — до самих рис народної архітектури (наприклад у творчості В.Кричевського). Кожне з таких звертань обумовлювалося спрямуванням творчості майстра, і аналіз їх особливо важливий для сьогоднішнього дня, коли йдеться про розбудову національної культури.

Архітектор здебільшого працює в сфері, що склалася історично. Він не має права будувати в місті, не вирішивши його "формули". А місто, за словами професора Тверського, можна "знищити, не руйнуючи в ньому жодної споруди".

З.В.Мойсеєнко,

*професор кафедри теорії, історії архітектури та синтезу мистецтва
УАМ, доктор архітектури*

Вивчення народної архітектури України — важливий фактор у вихованні митця

Історія свідчить, що в часи піднесення самосвідомості народу архітектура творилася на засадах національних форм народного зодчества.

Відомо, що на початку ХХ століття, коли активно розвивався національно-демократичний рух, почав формуватися народно-стильовий напрямок в українській архітектурі. Саме тоді заявили про себе такі майстри архітектури, як О.Сластюн, В.Нагірний, В.Кричевський, Є.Сердюк, І.Левинський,

Отже, архітектор не може не знати історії архітектури, стильових рис середовища, історичних та художніх особливостей споруд, що оточують новобудову.

Знання історії архітектури має особливе значення й для архітектора, який вирішує реставраційні завдання — відбудови зруйнованих споруд, відновлення втрачених архітектурних цінностей, надбудови чи перебудови існуючих споруд — або вводить новобудову до ансамбля вулиць та площ.

У наш час без ґрунтовних знань історії архітектури, здобутків національної спадщини, художніх якостей архітектурного середовища архітектор не може визначити своїх професійних завдань, а тому викладання курсу історії архітектури в Українській академії мистецтва є конче потрібним і, як ніколи, актуальним.

О.Лушпинський, К.Жуков, С.Тимошенко, створивши відомі шедеври — яскраві зразки національної архітектури.

При розробці своїх проектів названі, вже відомі на той час майстри зверталися до джерел народної архітектури, старанно вивчали її регіональні особливості та засоби художньої виразності. Їх обміри, замальовки, аналіз творів народних майстрів, розробка засад національної архітектури послуговували архітекторам і художникам наступних етапів

розвитку національної архітектури — в 20-ті роки, коли активно працювали видатні архітектори Д.Дяченко, М.Дамиловський, В.Троценко, П.Альошин, В.Фельдман, а в 30-ті — В.Кричевський, О.Ташій, С.Барзилович, П.Юрченко, А.Добровольський.

Базуючись на витоках народного зодчества, творчі пошуки національної української архітектури у повоєнні 50-ті роки продовжували такі майстри, як А.Добровольський, М.Холостенко, О.Малиновський та інші.

У 60-ті роки сформувався Івано-Франківський осередок, де місцеві архітектори, працюючи в народних традиціях, створили своєрідну архітектуру, яка притаманна саме цьому чудовому краю і гармонійно поєднується з тамтешньою природою. Вони з честю витримали звинувачення у націоналізмі з боку Москви та Києва. Не відбила у них бажання працювати в обраному руслі і офіційна характеристика напрямку їх діяльності як неогалицизму з негативним відтінком. Отож, добре, що в Україні є такий регіон, де можна побачити сучасну, справді національну архітектуру, базовану на народних традиціях.

Українська академія мистецтва теж має певний набуток такого плану, що знаходить вияв, зокрема, у курсових та дипломних проектах. Пошуки народного стилю в 20-ті роки провадила майстерня інтер'єра, очолювана В.Кричевським (відомі роботи О.Саєнка, С.Янушівського). У 20-30-ті роки випускники інституту П.Головченко, П.Костишко також використовували форми народної архітектури у своїй творчості. По закінченні художнього інституту в 40-ві роки (майстерня В.Заболотного), працюють у Канаді, зберігаючи ознаки української

архітектури, І.Томашевський, Ю.Панасенко-Кодак.

Пошук національного стилю в архітектурі був притаманний майстерні А.Добровольського, який добре усвідомлював необхідність розвитку народної архітектури в сучасних умовах і довіч до реалізації своїх творчих пошуків. На жаль, після нього цей тоненький ланцюжок у справі розвитку національної своєрідності архітектури перервався.

Нині, коли постало завдання національного відродження української культури, вивчення національних особливостей народної архітектури у відповідних вузах набуває особливої актуальності. Багатовіковий досвід народу може підказати архітекторам немало цінного, корисного, раціонального. Співмірний з людиною масштаб, безконфліктне злиття з ландшафтом і довкіллям, відчуття просторової композиції, бережливе ставлення до натуральних матеріалів, глибоке розуміння їх конструктивних і художніх якостей, врахування природно-кліматичних умов, синтез мистецтва — характерні риси народної архітектури.

На території України історично виділилося кілька регіонів, де архітектура вирізняється локальною композиційно-функціональною своєрідністю. Так, житло у західних областях, в Карпатах, на Поліссі, у південних районах має свої певні особливості, знання яких необхідне вже при курсовому проектуванні, наприклад житла котеджного типу.

Надбання народного досвіду мають неабияке значення і для вирішення проблем синтезу мистецтва, наприклад архітектури та декоративно-ужиткового мистецтва (різблення по дереву, каменю, сирій шпукатурці; декоративні тка-